ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนา ในสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 – 16

ZHOUBI FENG, สรัสวดี อ๋องสกุล

สาขาวิชาล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50200

อีเมล: zhouzhoubi@gmail.com, sarascmu@hotmail.com

รับบทความ: 16 สิงหาคม 2563 แก้ไขบทความ: 25 พฤศจิกายน 2563 ตอบรับบทความ: 12 ธันวาคม 2563

บทคัดย่อ: บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและการปรับเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนา ผู้เขียนได้วิเคราะห์ลักษณะและการปรับเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 – 16 โดยแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ(1) ก่อนการสร้างความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการ (2) ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนราชวงศ์หยวนและล้านนา และ(3) ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนราชวงศ์หมิงและล้านนา พบว่าความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนามีลักษณะที่เป็นพลวัต มีความปรับเปลี่ยนเสมอ และปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ของทั้งสองอาณาจักรในแต่ละสมัย

คำสำคัญ: จีน; ล้านนา; ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

The Tributary Relations Between China and Lan Na in the Late 13 th - 16 th Centuries

ZHOUBI FENG, Sarassawadee Ongsakul
Lan Na Studies, Faculty of Humanities, Chiang Mai University, Chiang Mai, 50200
Email: zhouzhoubi@gmail.com, sarascmu@hotmail.com

Received: 16th August 2020 Revised: 25th November 2020 Accepted: 12th December 2020

Abstract: This paper aims to study the characteristics and changes of tributary relationship between China and Lanna from the end of the 13th century to the 16th century. The author analyzes the three stages (1) before the establishment of tributary relationship, (2) the tributary relationship between Yuan Dynasty and Lanna and (3) the tributary relationship between Ming Dynasty and Lanna, and concludes that the tributary relationship between China and Lanna is dynamic and always changes according to the changes of the two countries in each period.

Keywords: China; Lanna; Tributary Relations

13 世纪末至 16 世纪中国与兰纳的朝贡关系

冯洲碧， Sarassawadee Ongsakul
清迈大学人文学院兰纳研究专业，清迈，50200
邮箱: zhouzhoubi@gmail.com, sarascmu@hotmail.com

收稿日期：2020-08-16　　修回日期： 2020-11-25　　接受日期：2020-12-12

摘要：本文旨在研究 13 世纪末至 16 世纪中国与兰纳间朝贡关系的特征和变化，作者从（1）建立朝贡关系前、（2）元朝与兰纳的朝贡关系和（3）明朝与兰纳的朝贡关系等三个阶段分析得出，中国与兰纳的朝贡关系是动态的，是根据每个时期两国情况的变化而一直变化的。

关键词：中国；兰纳；朝贡关系

ระบบบรรณาการ (Tributary system) เป็นวิธีทางการทูตสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐอื่น ๆ ซึ่งเป็นระบบที่ถือว่าจีนเป็นรัฐที่อยู่ศูนย์กลางของโลกและมีอำนาจสูงสุด มีอารยธรรมสูงกว่ารัฐอื่น ต้องเผยแผ่บารมีและบุญคุณให้รัฐอื่น ความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการมีลักษณะที่ชัดเจนคือ รัฐต่าง ๆมาถวายเครื่องบรรณาการแสดงว่ายอมรับอำนาจของจีน และต้องตามกฎเกณฑ์ที่จีนกำหนดไว้ และจักรพรรดิจีนจะให้ของตอบแทนและสิทธิพิเศษกลับไป แต่เนื่องจากแต่ละรัฐได้รับอารยธรรมจีนและความสัมพันธ์ใกล้ชิดในระดับไม่เหมือนกัน จีนจึงแบ่งแยกรัฐที่ถวายบรรณาการเป็นหลายระดับ ต่างมีข้อกำหนดไม่เหมือนกัน

อาณาจักรล้านนาเป็นหนึ่งในรัฐที่ส่งบรรณาการให้จีน ในสมัยราชวงศ์หยวน (ค.ศ. 1260-1368) อาณาจักรล้านนาได้บันทึกไว้ในประวัติศาสตร์จีนเป็นครั้งแรก ซึ่งตอนนั้นคนจีนเรียกอาณาจักรล้านนาว่า “ปาไป่สีฟู่” （八百媳妇）ในสมัยราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1368-1644) เปลี่ยนเป็น “ปาไป่ต้าเตี้ยน” ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับอาณาจักรล้านนาสืบเนื่องตลอดมา ประมาณ ๓๐๐ ปี สิ้นสุดลงเมื่ออาณาจักรล้านนาตกเป็นส่วนหนึ่งของเมียนมา อาณาจักรล้านนาเป็นพื้นที่สำคัญ ติดต่อกับยูนนาน เมียนมาและไทย ตั้งอยู่บนเส้นทางระหว่างจีนกับภาคพื้นทวีปตอนบนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับอาณาจักรล้านนาก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ มีนักวิชาการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับอาณาจักรล้านนาในเอกสารจีน แต่ยังไม่มีผู้ใดศึกษาลักษณะและการปรับเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะและการปรับเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับล้านนา หวังว่าจะทำให้การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับล้านนาในสมัยโบราณมากขึ้น

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการของจีนกับรัฐต่าง ๆ คือ ความคิด จงกั๋วหรือความคิดหัวยี้

ชาวจีนเรียกประเทศของตัวเองว่า“จงกั๋ว”(中国 Zhong Guo) หมายถึง “ประเทศอันเป็นศูนย์กลาง”ที่ชาวจีนเรียกเช่นนี้ก็เพราะชาวจีนแต่โบราณนั้นเชื่อว่าที่ตั้งประเทศของตนนั้นคือแผ่นดินที่ตั้งอยู่ตรงกลางของโลก โดยมีผืนน้ำและเกาะแก่งต่างๆ ตั้งอยู่แวดล้อมแผ่นดินจีน แต่ก็ยังมีอีกคำหนึ่งที่ชาวจีนใช้เรียกประเทศของตัวเองเช่นกัน คือคำว่า “จงหัว”(中华 Zhong Hua) คำว่า “จง”มีความหมายเดียวกันคือเป็นศูนย์กลาง ส่วนคำว่า“หัว”ความหมายหมายถึง“ความบรรเจิดหรือแจ่มจรัส”ชาวจีนแต่โบราณเชื่อว่าประเทศของตนนั้นมีความเหนือกว่าแผ่นดินใดในโลก จึงเรียกชื่อประเทศของพวกเขาว่า “ศูนย์กลางแห่งความแจ่มจรัส” ซึ่งน่าจะเป็นความหมายโดยรวมที่แท้จริง(ดวงธิดา ราเมศวร์, 1995: 16-17)

ในแนวความคิดของจีนสมัยโบราณ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับรัฐต่าง ๆ ในเอเชียตะวันตกเฉียงใต้จะเป็นเรื่องความคิดหัวยี้ (华夷 Hua Yi) “หัว” หมายถึง “หัวเซี่ย” (华夏 Hua Xla) “ยี้”หมายถึง “สี่ยี้” (四夷 Si Yi) คนจีนเรียกอารยธรรมของตนเองว่าอารยธรรม" หัวเซี่ย" ส่วนเขตที่ด้อยอารยธรรมนั้นเรียกว่า “สี่ยี้” คนจีนตั้งศูนย์กลางที่ “หัวเซี่ย” แว่นแคว้นหรือรัฐที่รอบอยู่ “สี่ยี้” ศูนย์กลางเป็นเขตที่เจริญก้าวหน้าที่สุด ไม่ว่าในด้านระบบการปกครอง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม ส่วนเขตชายแดนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลาง ยิ่งไกลก็ยิ่งถือว่าเป็นดินแดนป่าเถื่อน ที่ยังไม่พัฒนา ล้าหลังที่สุด ดังนั้น ชาวจีนฮั่นถือเอาอารยธรรม “หัวเซี่ย” เป็นอารยธรรมที่ก้าวหน้าที่สุดในโลก คนที่ปฏิบัติทำตามวัฒนธรรม “หัวเซี่ย” ให้ถือเป็น “คนหัวเซี่ย” ได้ แต่ถ้าไม่ทำตามก็เป็นคนไร้อารยธรรม

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หมายถึงความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ระหว่างฝ่ายหนึ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง และเป็นความสัมพันธ์ที่มีพลวัตอยู่ตลอดเวลา หมายถึงใน

ความสัมพันธ์นี้มีการต่อต้านขัดขืนได้ตามบริบทที่เปลี่ยนไป จีนและล้านนาเป็นรัฐที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับล้านนาก็เปลี่ยนตามบริบทตลอดเวลา

อีกแนวคิดหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ลักษณะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ (Patron-Client relationships) เป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งระหว่างจักรพรรดิจีนกับกษัตริย์อาณาจักรต่าง ๆ ผู้ใหญ่ (ผู้อุปถัมภ์) (ปกป้องคุ้มครอง) กับ ผู้น้อย (ผู้รับความอุปถัมภ์/คุ้มครอง) ซึ่งผู้น้อยส่งบรรณาการให้ผู้ใหญ่และยอมอำนาจ ผู้ใหญ่ส่งสิ่งตอบแทนกลับให้ผู้น้อยและปกป้องดูแลผู้น้อย

จีนเป็นรัฐที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะในสมัยหยวน จีนมีพื้นที่กว้างใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของจีน มีกองทัพที่เข้มแข็ง แต่ในเวลาเดียวกัน ล้านนาก่อตั้งอาณาจักรไม่นาน ถึงแม้ว่ามีผู้นำที่กล้าหาญ แต่ความเข้มแข็งไม่พอที่จะตอบโต้จีน และในสมัยหมิง เศรษฐกิจของจีนเจริญรุ่งเรืองรวมทั้งการค้าทางบกและการค้าทางทะเล สำหรับเศรษฐกิจล้านนาก็เจริญถึงขีดสุด ความเข้มแข็งของล้านนาทำให้ล้านนามีโอกาสตอบโต้กับจีน แต่ในท้ายที่สุดล้านนาก็ต้องยอมรับอำนาจของจีน

ดังนั้นสรุปว่า ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ในอุปถัมภ์ สนับสนุนกัน และเป็นความสัมพันธ์ที่มีการปรับเปลี่ยน ลักษณะของความสัมพันธ์ในแต่ละยุคไม่เหมือนกัน

ก่อนการสร้างความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการ

ความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนามีประโยชน์สำคัญต่อความปลอดภัยและมั่นคงของชายแดนจีน ภูมิภาคของล้านนาอยู่ที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนเหนือ พื้นที่ติดต่อทิศตะวันออกคือลาว ทิศใต้คือปอลื่อ(น่าจะเป็นสุโขทัย) ทิศตะวันตกคือต้ากู้ล่า(เมียนมา) ทิศเหนือถึงเมืองเขิน (柯邵忞, 1935: 7076) ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญในการปกครองและการทหาร

หลังจากปกครองเมืองต้าหลี่ได้อย่างมั่นคง ราชวงศ์หยวนก็มุ่งไปยึดครองปาไป่สีฟู่ ใน ค.ศ.1284 (宋濂. 1976: 3207-3208) และ ค.ศ. 1292 ราชวงศ์หยวนวางแผนจะให้กองทัพไปโจมตีปาไป่สีฟู่ (宋濂, 1976: 366) ประมาณค.ศ. 1296 ราชวงศ์หยวนตั้ง เซ่อหลี่จวินหมิน

จ่งก่วนฝู่ (彻里军民总管府 Che Li Jun Min Zong Guan Fu เมืองปกครองทหารและราษฎรสิบสองพันนา) (宋濂, 1976: 407) จึงสามารถปกครองเมืองเชอหลี่อย่างใกล้ชิดและตั้งกองทัพที่นั่น เพื่อขยายอำนาจต่อไป จนถึงค.ศ.1297 ปาไป่สีฟู่เป็นกบฏและเข้าไปตีเชอหลี่ ราชวงศ์หยวนให้เหย่เซียนปู้ฮัวนำทหารไปปราบปรามปาไป่สีฟู่ หลังจากนี้สองสามปี ปาไป่สีฟู่ยั่วยุชายแดนจีนหลายครั้ง ราชวงศ์หยวนให้หลิวเซินนำกองทัพไปปราบปราม ถึงแม้มีขุนนางเสนอว่า ปาไป่สีฟู่เป็นพวกหมานยี้ เป็นดินแดนห่างไกล สามารถใช้คนไปเกลี้ยกล่อมได้ ไม่ควรทำให้จีนลำบาก(วินัย พงศ์ศรีเพียร. 1996: 166) แต่จักรพรรดิไม่รับฟัง สงครามนี้ไม่สำเร็จ ทำให้ราชวงศ์หยวนเสียหายหนัก สุดท้ายก็กลับใช้วิธีเกลี้ยกล่อมในค.ศ. 1309 แต่ปาไป่สีฟู่ไม่ยอม กลับมาบุกชายแดนอีกครั้ง จักรพรรดิจึงให้กองทัพยูนนานไปปราบ

แม้ว่าการยึดครองล้านนาลำบากมาก ราชวงศ์หยวนไม่เคยปล่อยล้านนา เนื่องจากมีความต้องการในการปกป้องเขตชายแดนให้อยู่อย่างสงบสุข และมีประโยชน์ในการส่งเสริมให้การปกครองเขตเชอหลี่ได้มั่นคงยิ่งขึ้น เพราะราชวงศ์หยวนปกครองเชอหลี่ได้ไม่นาน กลัวว่าจะเป็นกบฏอีกครั้ง โดยที่ “พรมแดนเชอหลี่ใหญ่กับปาไป่สีฟู่มีพรมแดนคดเคี้ยวซับซ้อน” ความสัมพันธ์ปาไป่สีฟู่และเชอหลี่ในยุคก่อนเป็นความสัมพันธ์แบบบ้านพี่เมืองน้อง ปาไป่สีฟู่สมคบกับหูน่ง(เชอหลี่เล็ก) เข้าไปตีเต่าหลง มณฑลยูนนานจึงส่งทหารไปปรายปราม(ค.ศ. 1296) และหลังจากเชอหลี่ใหญ่ยอมอ่อนน้อมต่อราชวงศ์หยวน ปาไป่สีฟู่กับหูน่งโจมตีหูหลุนซ้ำรุกรานเหมี่ยนกั๋ว (พม่า) เชอหลี่ (สิบสองปันนา) แจ้งเหตุด่วน มีพระราชโองการให้มณฑลยูนนานส่งทหารสองพันหรือสามพันคนไปช่วย (招捕总录, 1922:10) ปาไป่สีฟู่ต่อสู้และท้าทายกับราชวงศ์หยวน จึงต้องปราบปรามให้อยู่อย่างสงบ สาเหตุอีกด้านที่ราชวงศ์หยวนต้องขยายอำนาจสู่ล้านนาคือ ล้านนามีประโยชน์ช่วยยึดครองพม่าและลาว นอกจากนี้ จักรพรรดิต้องการจะมีแสนยานุภาพทางการสู้รบเป็นเลิศเหมือนหยวนซื่อจู่ สืบทอดและขยายอำนาจไปสู่ดินแดนกว้างใหญ่(วินัย พงศ์ศรีเพียร. 1996: 166) เป็นจักรพรรดิยิ่งใหญ่และมีเกียรติ จึงเชื่อฟังข้อเสนอของหลิวเซิน

อาณาจักรล้านนาได้รับอิทธิพลของการขยายอำนาจของราชวงศ์หยวน สาเหตุด้านหนึ่งที่พระญามังรายเคลื่อนย้ายจากเชียงรายไปสู่ภาคใต้และสร้างเมืองเชียงใหม่ คืออันตรายจากกองทัพมองโกลทางตอนเหนือซึ่งยึดยูนนานสำเร็จ(ค.ศ. 1260) และกำลังรุกสู่เมืองพุกามต่อไป (สรัสวดี อ๋องสกุล, 2017: 11) ถึงแม้ว่าราชวงศ์หยวนเข้มแข็งกว่า ส่งขุนนางมาเกลี้ยกล่อมและส่งกองทัพไปตีล้านนา แต่ในความจริงกองทัพราชวงศ์หยวนไม่เคยเข้าไปดินแดนของล้านนาได้ ไปที่ไกลที่สุดคือภาคเหนือของเชียงรุ่ง(Liew-Herres Foon Ming, Grabowsky Volker in collaboration with Aroonrut Wichienkeeo, 2008: 47) อีกอย่างคือ ในช่วงนี้พระญามังรายยึดครองหริภุญไชยได้สำเร็จ กำลังรวบรวมเมืองต่าง ๆ เป็นอาณาจักรเดียวกัน การขยายอำนาจและสร้างบ้านแปลงเมืองไม่ต้องพึ่งพาราชวงศ์หยวน จึงยั่วยุและทำสงครามกับราชวงศ์หยวน

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาในสมัยหยวน(ค.ศ. 1260-1368/พ.ศ. 1803 - 1911)

จุดเปลี่ยนของความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาคือจีนกับล้านนาหยุดทำสงครามและล้านนายอมส่งเครื่องบรรณาการให้จีน สาเหตุของการเปลี่ยนนโยบายของฝ่ายจีนคือ ราชวงศ์หยวนเปลี่ยนรัชกาล จักรพรรดิองค์ใหม่พยายามแก้ไขปัญหาที่องค์เก่าสืบมา ซึ่งมีปัญหาในการขาดงบประมาณและการวุ่นวายภายในราชวงศ์ประกอบกับการทำสงครามทำให้ราชวงศ์หยวนลำบากและเสียหายหนัก ราชวงศ์หยวนนำทหารจำนวนมากและให้เงินทหาร ม้าด้วย เพื่อปราบปาไป่สีฟู่ ในค.ศ. 1301 ราชวงศ์“ส่งหลิวเซิน เหอล่าไต้ เจิ้งโย่วนำทหารสองหมื่นนายไปปราบปาไป่สีฟู่”“ให้ม้าห้าตัวต่อทหารสิบนาย หากไม่พอให้เสริมแทนด้วยวัวควาย”“ให้เงินแก่ทหารปราบปาไป่สีฟู่ รวมทั้งสิ้นเก้าหมื่นสองพันก้อนเศษ” “ส่งนักโทษจากเสฉวนและยูนนานมาเป็นทหารในกองทัพ” “ให้มณฑลยูนนานรับสมัครทหารอาสาสองพันนายเพื่อตีปาไป่สีฟู่ ให้เบี้ยคนละหกสิบพวง”“ให้มณฑลยูนนานแบ่งมือธนูมองโกลไปตีปาไป่สีฟู่”(宋濂.1976: 433-436) แต่มีการบันทึกว่าในค.ศ. 1302 ก่อนที่จะถึงเขตล้านนา ทหารที่หลิวเซินนำไปก็เสีย 70%-80% แล้ว

เนื่องจากเกิดกบฏในระหว่างทางที่ไปล้านนา และลักษณะของภูมิประเทศในล้านนาซับซ้อน จนถึงปีค.ศ. 1303 กองทัพราชวงศ์หยวนแพ้ศึกเสียไพร่พลในการปราบปาไป่สีฟู่ หลังจากนั้นราชวงศ์ปรับนโยบายเป็น“ไปปลอบขวัญให้ยอมสวามิภักดิ์” สำหรับฝ่ายล้านนาก็เปลี่ยนรัชกาลจากสมัยพระญามังรายเป็นสมัยพระญาไชยสงคราม นโยบายต่อจีนก็เปลี่ยนไป อำนาจทางทหารของจีนและล้านนาอ่อนแอลง จึงเปลี่ยนจากการใช้กองทัพสู้กันเป็นสร้างความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและล้านนาได้บรรเทาลงไป

ในค.ศ. 1312 มีนาคม ปาไป่สีฟู่ถวายช้างที่ฝึกแล้วสองเชือก ถึงเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ราชวงศ์หยวนยกเลิกการตีพวกหมานปาไป่สีฟู่ เชอหลี่ใหญ่และเชอหลี่เล็ก โปรดฯให้นำพระบรมราชโองการไปเกลี้ยกล่อม ในเดือนเดียวกัน ปาไป่สีฟู่ เชอหลี่ใหญ่และเชอหลี่เล็กถวายช้างที่ฝึกแล้วและสิ่งของพื้นเมือง (宋濂, 1976: 553)

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและล้านนาคลี่คลายลง ล้านนายอมถวายบรรณาการ แต่ท่าทีของล้านนายังไม่ค่อยยอมอำนาจของจีน ดังพบในค.ศ.1314 เดือนที่หนึ่ง ทูตจีนถึงเขตเชียงตุง (ในปริมณฑลอำนาจของล้านนา)ไปเข้าเฝ้าหูนฉี่หลาน (พระญาไชยสงคราม) ใช้เวลาถึงเดือนที่สองจึงได้มีโอกาสพบเจ้าน้ำท่วม ซึ่งเป็นลูกของพระญาไชยสงคราม ราชทูตไม่ได้รับการต้อนรับอย่างสมเกียรติ กลับมาต้องถวายเสื้อและม้าของตนเอง อีกอย่างเจ้าน้ำท่วมยังกล่าวว่าล้านนาไม่ใช่ยอมแพ้ แค่ส่งคนไปเยี่ยมดู พระญาไชยสงครามเอาข้ออ้างหลายเรื่องเพื่อกักทูตอยู่เขตล้านนาจนถึงเดือนที่เก้า จึงยอมรับให้ทูตไปที่ประทับของพระญาไชยสงคราม (น่าจะที่เชียงราย) พระญาไชยสงครามเขียนจดหมายด้วยตนเอง ถวายช้างสองเชือกและส่งขุนนางสี่คนตามทูตกลับไปจีน (杨长玉, 2011: 229)

หลังจากนั้นจนถึงค.ศ. 1326 จึงมีการบันทึกที่ว่าปาไป่สีฟู่หมานเจ้าหนานทง (เจ้าน้ำท่วม) ส่งลูกชายเจ้าซานทิง(ไม่แน่ใจคือใคร)มาถวายสิ่งของพื้นเมือง (宋濂, 1976: 669) ระหว่างค.ศ.1326 และค.ศ.1327 เจ้าหนานทงส่งทูตไปถวายบรรณาการให้จีนสามครั้ง ใน

ปลายปีค.ศ.1327 ปาไป่สีฟู่หมานขอตำแหน่งทำหน้าที่ปกครอง ราชวงศ์หยวนจึง “ตั้งเหมิงชิ่งเซวียนเว่ยซือตู หยวนไชว่ฝู่ (เขตปกครองเหมิงชิ่ง เหมิงชิ่งนาจเป็นเมืองเชียงตุง) และมู่อานฝู่กับเมิ่งเจี๋ยฝู่ ณ ที่นั้น ตั้งหนี่ชูกงผู้บังคับการอูซาเซวียนเว่ยซือและเจาหนานทงข้าหลวงท้องที่เป็นเซวียนเว่ยซือตูหยวนไชว่ร่วมกัน” “เจาซานจินบุตรของหนานทงเป็นเจ้าเมืองมู่อานฝู่ หลานชายคือฮุ่นเผินเป็นเจ้าเมืองเมิ่งเจี๋ยฝู่ ยังคงพระราชทานเงินตราให้แต่ละคนต่าง ๆ กัน”(宋濂，1976: 682) เซวียนเว่ยซือตูหยวนไชว่ฝู่ (宣慰司都元帅府 xuan wei si du yuan shuai fu) เป็นชื่อหน่วยงานบริหารท้องถิ่น เซวียนเว่ยซือ (宣慰司 xuan wei si) เป็นหน่วยงานที่กำกับงานราษฎร์กับการทหาร รับคำสั่งจากสิงเสิ่ง (หรือเรียกว่าเสิ่ง 行省或者省 xing sheng/sheng พอเทียบได้กับมณฑล) ถ่ายทอดคำสั่งลงไปยังลู่ (路 lu) ฝู่ (府 fu) โจว (州 zhou) เซี่ยน (县 xian) และส่งคำขอจากจ่นเซี่ยนไปยังเสิ่ง หากยังเป็นกำกับการทหารในชายแดน จะควบคู่กับตูหยวนไชว่ฝู่ (都元帅府 du yuan shuai fu) เซวียนเว่ยซือตูหยวนไชว่ฝู่ (宣慰司都元帅府 xuan wei shi si) มีขุนนางสูงสุดเรียกว่าเซวียนเว่ยซือตูหยวนไชว่ (宣慰司都元帅) พอจะแปลได้ว่าข้าหลวงและผู้บังคับการทหารเซวียนเว่ยซือ(กนกพร นุ่มทอง, 2020:188-189) เป็นขุนนางระดับ 2 ชั้นโท (从二品 cong er pin) [1]

แต่ในค.ศ.1328 คนที่ถวายบรรณาการที่มาจากปาไป่สีฟู่เปลี่ยนเป็นเจ้าอาย(อาจเป็นพระญาแสนภูหรือบุตรของพระญาแสนภู) ตามหลักฐานล้านนา ในช่วงนี้ เจ้าน้ำท่วมกำลังแย่งชิงอำนาจกับพระญาแสนภู ซึ่งขึ้นครองเมืองเชียงใหม่อยู่แล้ว ในค.ศ. 1331 ราชวงศ์หยวนตั้งปาไป่เติ่งชู่เซวียนเว่ยซือตูหยวนไชว่ฝู่ให้ข้าหลวงท้องถิ่นเจาเลี่ยน(อาจเป็นพระญาแสนภูหรือบุตรของพระญาแสนภู)เป็นผู้ปกครองสูงสุดในเขตล้านนา เจ้านายล้านนาดึงอำนาจจากจีนเข้ามาเกื้อหนุนการเมือง ซึ่งเจ้าน้ำท่วมไปถวายบรรณาการและขอตำแหน่งจากราชวงศ์หยวน เพราะมีความต้องการการยอมรับฐานะของเขาจากราชวงศ์หยวน

[1] ระดับของขุนนางจีน มี 9 ระดับ เรียกว่า ผิ่น （品）ระดับ 1 เป็นระดับสูงสุด ระดับ 9 เป็นระดับต่ำสุด ในแต่ละระดับยังแยกเป็น เจิ้ง （正）กับ ฉง（从）แปลเทียบเป็นชั้นเอก และชั้นโท ตามลำดับ อ้างอิง กนกพร นุ่มทอง. (2020). หน้า 165

ราชวงศ์หยวนให้เจ้าน้ำท่วมดำรงเซวียนเว่ยสื่อ น่าจะเข้าใจผิดที่ว่าเจ้าน้ำท่วมเป็นเจ้าปกครองปาไป่สีฟู่ หรือว่าราชวงศ์หยวนฉวยโอกาสนี้ให้ปาไป่สีฟู่ไว้ใต้การปกครองของตัวเองตามความหวัง สาเหตุอีกด้านหนึ่งที่จัดตั้งหน่วยงานที่ล้านนาคือมีประโยชน์ต่อความมั่นคงในการปกครองเชอหลี่ ซึ่งเชอหลี่และล้านนามีพื้นที่ติดต่อกันและมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ค.ศ. 1325 ราชวงศ์หยวนตั้งสำนักการปกครองส่วนกลางทหารและพลเรือนแห่งเชอหลี่อีกครั้ง เพราะก่อนหน้านี้ เชอหลี่และปาไป่สีฟู่เป็นกบฏ ราชวงศ์หยวนเสียการปกครองของเชอหลี่จนถึงปี 1325 เชอหลี่เกิดความวุ่นวายภายใน ราชวงศ์หยวนจึงถือโอกาสนี้ร่วมมือกับเจ้าท้องถิ่นและตั้งสำนักการปกครองอีกครั้งได้สำเร็จ

ราชวงศ์หยวนสืบขยายอำนาจไปเขตที่ชนเผ่ากลุ่มน้อย(พวกหมานหยี้)ปกครองโดยการจัดตั้งหน่วยงานบริการเซวียนเว่ยซือ (宣慰司 xuan wei si) เนื่องจากเขตนี้เป็นชายแดนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจและมีวัฒนธรรมต่างกันกับชาวฮั่น จึงปรับใช้วิถีการปกครองแบบตั้งหน่วยงานบริหารท้องถิ่นของราชวงศ์หยวน และให้ผู้ปกครองท้องถิ่นดั้งเดิมดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงของราชวงศ์หยวน นอกจากนี้ ราชวงศ์หยวนยังส่งข้าราชการของจีนไปช่วยทำงานทั่วไปที่ล้านนา ตามการบันทึกในศิลาจารึกชีวประวัติของคางกง (教谕康公墓志 Jiaoyu Kanggong muzhi) ว่า “คางกงเป็นคนสั่นซี (Shan Xi) แต่เข้าร่วมในกองทัพและไปตีศึกถึงต้าหลี่ในสมัยจื่อหยวนราชวงศ์หยวน (1341-1368) แล้วก็อยู่ที่นั้น ตระกูลต้วนมอบพื้นที่และมอบตำแหน่งเซวียนเว่ยที่ปาไป่ให้คางกง คางกงไปทำงานที่ปาไป่ในหน้าหนาวและหน้าร้อนกลับมาเพราะต้องหลีกเลี่ยงอากาศเป็นพิษ”[1] (马兆存，2013: 203-205) หลักฐานนี้จึงแสดงว่าผู้ปกครองฝ่ายจีนเคยส่งคนจีนไปช่วยทำงานที่ล้านนา คนนี้อาจไปทำงานทั่วไปและเป็นเซวียนเว่ยสื่อในนาม แต่ไม่น่าจะเป็นเจ้าปกครองชั้นสูงที่มี

[1] แปลจากเนื้อหาในศิลาจารึกชีวประวัติของคางกงที่คัดลอกและพิมพ์ในหนังสือ 大理凤仪古碑文集 (หนังสือรวบรวมข้อความในจารึกที่พบในอำเภอเฟิ่งยี้ เมืองต้าหลี่) หน้า 203-205

อำนาจจริง ๆ เนื่องจากตามการบันทึกของ หยวนสื่อ และเอกสารอื่น ๆ ยังไม่เคยพบมีคนจีนทำหน้าที่เป็นเจ้าปกครองล้านนาหรือเซวียนเว่ยสื่อที่ล้านนาอย่างทางการ

ยุคปลายของราชวงศ์หยวนการเมืองภายในไม่ค่อยมั่นคง มีการเปลี่ยนรัชกาลบ่อย ๆ นโยบายการปกครองของแต่ละรัชกาลจะปรับเปลี่ยน จึงมีการบันทึกที่ตั้งปาไป่เซวียนหวีซือใหม่อีกในค.ศ 1347 แสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับล้านนายังไม่เสถียรภาพ

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาในสมัยหยวนยังไม่ราบรื่น เนื่องจากการเมืองภายในของทั้งสองฝ่ายยังไม่มั่นคง มีการแย่งชิงอำนาจบ่อย แต่ล้านนาเริ่มส่งบรรณาการและค่อย ๆ ยอมรับอำนาจของจีน ราชวงศ์หยวนปกครองล้านนาเชิงสัญลักษณ์ สำหรับล้านนาใช้ระบบบรรณาการให้เป็นประโยชน์ทางการเมือง

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาในสมัยหมิง(ค.ศ.1368 - 1644/ พ.ศ. 1911 - 2187)

ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างราชวงศ์หมิงและล้านนาไม่สม่ำเสมอ ในช่วงที่แรก เมื่อราชวงศ์หมิงเถลิงอำนาจปกครองจีนหลังจากราชวงศ์หยวน ได้ส่งราชทูตไปรัฐต่าง ๆ เพื่อแจ้งว่าจีนเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ และให้รัฐต่าง ๆ มาสวามิภักดิ์ ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและล้านนาได้สืบต่อกันมาอย่างราบรื่น ในปีที่ 21 แห่งรัชศกหงอู่ (ค.ศ. 1388) รัฐปาไป่สีฟู่ส่งทูตไปถวายบรรณาการให้จีน แล้วจีนตั้งปาไป่เซวียนเว่ยซือ(หมายถึง สำนักงานการปกครองเขตปาไป่) (张廷玉, 1974: 8160) และปีที่ 24 แห่งรัชศกหงอู่(ค.ศ. 1391) มีบันทึกว่า ตาวปั่นเมี่ยน(พระญาแสนเมืองมา) ซึ่งเป็นถู่กวน(ผู้ปกครองท้องถิ่น)ในปาไป่เซียนเว่ยซือของยูนนานส่งทูตมาถวายช้างและสิ่งของพื้นเมือง เพราะว่าผู้ปกครองของยูนนานเคยส่งคนไปเรียกร้องให้ไปสวามิภักดิ์มาก่อน ล้านนาจึงมาถวายบรรณาการ(太祖洪武实录, บรรพ 209 หน้า 9) หลังจากนั้น ล้านนาก็ส่งบรรณาการมาเรื่อย ๆ ราชวงศ์หมิงตอบแทนกลับไปตามระเบียบ

ราชวงศ์หมิงและล้านนาเปลี่ยนรัชกาลในช่วงเดียวกัน ช่วงนี้ทั้งสองฝ่ายเกิดการแย่งชิงอำนาจภายในราชวงศ์ ไท่จงฮ่องเต้ของราชวงศ์หมิงแย่งชิงอำนาจกับหลานชายได้สำเร็จและขึ้นมาปกครองราชวงศ์หมิงในค.ศ. 1403 ฮ่องเต้จึงส่งข้าราชการไปเรียกร้องถู่กวน(ผู้ปกครอง

ท้องถิ่น)ในภาคต่าง ๆ ให้ไปเข้าเฝ้า รามถึงล้านนาด้วย สำหรับล้านนา พระญาสามฝั่งแกนขึ้นปกครองเมืองเชียงใหม่ในค.ศ.1402 ซึ่งเป็นเจ้าปกครองล้านนาที่สืบทอดจากเจ้าแสนเมืองมา แต่ใน “เดือนที่ 5 ปีค.ศ. 1404 ถู่ชิ้วตาวเจาหนี่(เจ้ายี่กุมกาม) ซึ่งเป็นลูกของเจ้าแสนเมืองมาที่ปกครองเมืองเชียงรายในปาไป่ต้าเตี้ยน(ล้านนา) ส่งคนมาถวายสิ่งของพื้นเมืองให้ราชวงศ์หมิง” “ไท่จงฮ่องเต้ไม่ได้ปฏิเสธและให้สิ่งของตอบแทนด้วย ยังตั้งจุนหมิงเซวียนเว่ยสื่อซือ(军民宣慰使司 หน่วยงานที่กำกับงานราษฎร์กับการทหาร)ที่ปาไป่จื่อหน่ายและปาไป่ต้าเตี้ยน ให้ตาวเจาหนี่เป็นปาไป่จื่อหน่ายเซียนหวี่สื่อ(ผู้ปกครองท้องถิ่นในเมืองเชียงราย) และตาวเจาสาม(พระญาสามฝั่งแกน)เป็นปาไป่ต้าเตี้ยนเซียนหวี่สื่อ”(太宗永乐实录.บรรพ 29 หน้า 5-6) ในเดือนที่ 6 พระญาสามฝั่งแกนก็ส่งทูตมาถวายม้าและสิ่งของพื้นเมือง ราชวงศ์หมิงตอบแทนเงินและเลี้ยงข้าวด้วย หลังจากนี้ ราชวงศ์หมิงยังจัดทำชิ่นฝู(信符)และจินจื่อหงพ้าย (金字红牌) ให้แก่เซียนหวี่สื่อในปาไป่ต้าเตี้ยนและที่อื่น นอกจากนั้น “ราชวงศ์หมิงยังตั้งผู้ช่วยเจ้าเมืองตำแหน่งจินลี่ (经历) และตูซื่อ (都事) ตำแหน่งละ 1 คนในปาไป่ต้าเตี้ยน เนื่องจากจักรพรรดิเข้าใจว่าเจ้าท้องถิ่นในยูนนานไม่รู้หนังสือจีน ไม่รู้ระเบียบพิธี”(太宗永乐实录.บรรพ 31 หน้า 7-8)

ราชวงศ์หมิงจัดการกำกับเรื่องการถวายบรรณาการเข้มงวดกว่าราชวงศ์หยวน นอกจากปกครองโดยตั้งหน่วยงานเซวียนเว่ยซือ ราชวงศ์หมิงยังจัดระบบการตรวจคณะทูตที่จะเข้าไปจีนโดยใช้ชิ่นฝู และจินจื่อหงพ้าย ซึ่งถือเป็นสิ่งของสัญลักษณ์ที่ยืนยันตัวเป็นคณะราชทูตแท้จริงจากรัฐที่ส่งบรรณาการ ชิ่นฝูคือป้ายตราที่แกะสลักด้วยอักษรจีน มี 1 แผ่นสลักอินเว้น(อักษรเว้าลงในป้าย)ให้ฝ่ายจีนเก็บไว้ และอีก 4 แผ่นเขียนหยางเว้น(อักษรนูนขึ้นมา สามารถคู่กับแผ่นที่มีอินเว้นได้)ให้เจ้าท้องถิ่นเก็บไว้ จินจื่อหงพ้าย คือแผ่นป้ายสีแดงตัวอักษรทอง ซึ่งเขียนคำประกาศการให้ชิ่นฝูแก่ผู้ปกครองท้องถิ่นแห่งไหนและวิธีการใช้ชิ่นฝู เมื่อคณะราชทูตไปถึงชายแดนจีน ต้องส่งชิ่นฝูและจินจื่อหงพ้ายให้ข้าราชการของยูนนานตรวจ ถ้าไม่เหมาะสมถือว่าไม่ใช่เครื่องป้ายที่แท้จริง จึงไม่ให้เข้าไปในจีนและจะลงโทษผู้ที่หลอกลวง

ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและล้านนามีความปรับเปลี่ยนโดยจีนและล้านนาต่างก็ไม่พอใจกัน จนถึงราชวงศ์หมิงต้องส่งกองทัพไปสั่งสอนและล้านนา(ปาไป่ต้าเตี้ยน)ให้ยอมรับความผิดในที่สุด เพราะในเดือนที่ 8 ค.ศ.1404 ราชวงศ์หมิงส่งราชทูตและคณะไปเกลี้ยกล่อมในแถวเชอหลี่ ปาไป่ หล่าวอัว(ลาว) แต่เมื่อถึงปาไป่ ถูกพระญาสามฝั่งแกนขัดขวางไว้ไม่สามารถเข้าไปได้(太宗永乐实录. บรรพ 30 หน้า 9) ถึงค.ศ. 1405 ผู้ปกครองเชอหลี่ส่งคนไปขอจักรพรรดิส่งกองทัพไปปราบปรามพระญาสามฝั่งแกน แต่จักรพรรดิไม่ได้ทำตามคำขอ เพราะว่าถึงแม้พระญาสามฝั่งแกนทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง แต่แค่เป็นความผิดของพวกผู้นำ ไม่ต้องลงโทษถึงประชาชน บัดนี้เราให้ทูตส่งคำสั่งของจักรพรรดิไปที่อื่นก่อน ถ้าพระญาสามฝั่งแกนยังไม่ปรับแก้ไขใหม่ พวกคุณก็ยกทัพไปปราบปรามปาไป่ด้วยกัน ถ้าปาไป่ยอมรับโทษ เราก็ถอยทัพทันที อีกด้านหนึ่ง จักรพรรดิยังส่งทูตไปปาไป่ต้าเตี้ยนแล้วแจ้งพระญาสามฝั่งแกนว่าเรื่องที่ไม่ยอมให้คณะทูตของเราผ่านพื้นที่ของคุณเป็นโทษใหญ่หลวง เนื่องจากนึกถึงประชาชน เรายังไม่ส่งกองทัพไปปราบปราม หากคุณสำนึกผิดกลับตัวใหม่ จะไม่ยกทัพตี แต่ถ้ายังไม่ยอมรับผิด จะส่งทัพไปปราบปราม(太宗永乐实录.บรรพ 36 หน้า 6-7)

ในช่วงก่อนที่ราชวงศ์หมิงเข้าไปตีปาไป่ต้าเตี้ยน เจ้ายี่กุมกามของปาไป่จื่อหน่ายเคยไปถวายพระสุพรรณบัฏ พระมาลากรองทองและสิ่งของพื้นเมือง หลังจากนี้ ในหลักฐานจีนก็ไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับปาไป่จื่อหน่ายอีก เจ้ายี่กุมกามที่ถวายบรรณาการในเวลานี้ มีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนว่าจะแสดงตนเองเป็นฝ่ายต่อต้านกับพระญาสามฝั่งแกนของปาไป่ต้าเตี้ยนและมีความจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิง อีกอย่างคืออยากพึ่งพาและขอสนับสนุนจากราชวงศ์หมิง เพราะเหตุที่ในเอกสารล้านนากล่าวว่า เจ้ายี่กุมกามไม่พอใจพระญาสามฝั่งแกนได้ครองราชย์จึงก่อกบฏ และขอกองทัพจากสุโขทัยไปช่วยรบแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ แต่สุดท้ายเจ้ายี่กุมกามพ่ายแพ้หนีไปพึงเจ้าเมืองสุโขทัย ในเรื่องนี้ราชวงศ์หมิงยอมรับฐานะของเจ้ายี่กุมกามและรับบรรณาการที่ส่งไป แต่ก็ไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เพราะนี่คือการเมืองภายในของล้านนา

หลังจากนี้ผ่านไปไม่กี่เดือน กองทัพยูนนานร่วมกับกองทัพเชอหลี่บุกเข้าไปในพื้นที่ของปาไป่ต้าเตี้ยน “ ไปที่เมืองลี่สือจ่ายและจื่อต๋าจ่าย[1] แล้วไปถึงเจ๋งเซี่ยนจ่าย (เมืองเชียงแสน) ปาไป่ต้าเตี้ยนกลัวมากและยอมรับโทษ จักรพรรดิก็ให้แม่ทัพถอยทหารกลับมา” (太宗永乐实录. บรรพ 39 หน้า 5) ปีหน้า ปาไป่ต้าเตี้ยนส่งคนมาถวายบรรณาการเพื่อขออภัย แต่จักรพรรดิปฏิเสธด้วยเหตุที่ปาไป่ไม่มีความจริงใจ แล้วปาไป่ต้าเตี้ยนมาส่งบรรณาการและขออภัยอีกครั้ง จักรพรรดิจึงรับ

เรื่องที่เจ้าล้านนาแย่งชิงอำนาจและทั้งสองฝ่ายพยายามขอความยอมรับจากจีน เพราะเหตุที่จีนมีอำนาจสูงกว่า ถ้าได้การสนับสนุนจากจีนจะมีการปกป้องดูแลในระดับหนึ่ง ถึงแม้ว่าจีนไม่ค่อยสนใจเรื่องภายในของล้านนา แต่จีนหวังว่าล้านนาถวายบรรณาการตามระเบียบและอยู่อย่างสงบ อย่าวุ่นวายและเป็นอันตรายในชายแดนก็พอ

หลังจากสงครามนี้ จนถึงสิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างจีนและล้านนา ล้านนาส่งบรรณาการให้จีนตามปกติ ตามหลักฐานใน หยวนสื่อ สังเกตว่าบางช่วงไม่มีการบันทึกการส่งบรรณาการ อย่างเช่น ในรัชศกเฉิงหั่ว (ค.ศ. 1465-1487) เคยมีเวลาห่างกัน 5 ปีและ 7 ปีที่ไม่มีการบันทึกว่าล้านนามาถวายบรรณาการ สถานการณ์แบบนี้ไม่น่าจะยืนยันว่าล้านนาไม่ส่งบรรณาการในช่วงนี้ได้ อาจเป็นนักบันทึกคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องปกติและมีเรื่องอื่นที่น่าสนใจมากกว่า จึงไม่ได้บันทึก (Liew-Herres Foon Ming , Grabowsky Volker in collaboration with Aroonrut Wichienkeeo, 2008: 34) ราชวงศ์หมิงยังให้ราชทูตไปส่งรางวัลแก่ผู้ปกครองท้องถิ่นของล้านนาและที่อื่นหลายครั้ง เพื่อชื่นชมพวกเขามาถวายบรรณาการบ่อย ๆ เครื่องบรรณาการที่ล้านนาถวายส่วนใหญ่เป็นสิ่งของพื้นเมืองในท้องถิ่น แบ่งเป็น 3 ประเภท ประเภท 1 คือช้าง ม้า ซึ่งจะนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการทำสงคราม การขนส่งและบรรจุสิ่งของ ช้างยังเป็นสัตว์มงคลในพิธีกรรม และเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ โดยเฉพาะช้างเผือก ประเภทที่ 2คือ เครื่องเงินเครื่องทอง อานช้างที่ทำจากเงินทองซึ่งเป็นสิ่งของที่มี

[1] เป็นชื่อพื้นที่ ไม่แน่นใจตำแหน่งที่ตั้งอยู่ไหน

มูลค่าสูง ประเภทที่ 3 คือสิ่งของพื้นเมืองที่หาง่าย เช่น งาช้าง นอแรด เครื่องเทศ ผ้า กำยาน และอื่น ๆ ส่วนเครื่องตอบแทนของจีน ส่วนใหญ่เป็นผ้าไหม แพร เงินตรา บางที่จะมอบให้เสื้อเป็นชุด หรือ สายคาด

ในปีที่ 6 แห่งรัชศกเจิ่นเต๋อ (ค.ศ. 1512) ราชวงศ์หมิงตั้งปาไป่ก๋วนเพิ่มในสี่ยี้ก๋วน เพื่อศึกษาภาษาล้านนา ซึ่งเป็นอักษรฝักขาม ในสมัยนั้น อาณาจักรลาวและเมืองเขินก็ใช้อักษรนี้เช่นกัน เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของล้านนาต่อจีนและจีนกับล้านนามีประสบการณ์ในการมาหาสู่กันอย่างพอสมควร มีคนที่รู้ทั้งภาษาจีนและภาษาล้านนาด้วย จึงสามารถแปลและตรวจพระราชสาส์นที่ล้านนาถวายให้ราชวงศ์หมิงได้ เนื่องจากการเขียนพระราชสาส์นต้องถูกตามระเบียบของจีน

ในค.ศ. 1513 ล้านนาไปถวายบรรณาการให้จีนเป็นครั้งสุดท้ายจากการบันทึกของราชวงศ์หมิง หลังจากล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในค.ศ. 1578 แล้ว ในค.ศ. 1587 เจ้าล้านนายังถวายฎีกาให้จีน ขอส่งกำลังไปช่วยฟื้นฟูปาไป่ต้าเตี้ยน แต่ราชสำนักตอบปฏิเสธ ปาไป่ต้าเตี้ยนจึงตกเป็นของพม่าไปเสียช้านาน (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 1996: 233) ล้านนายังหวังว่าราชวงศ์หมิงจะสนับสนุนล้านนาต่อสู้กับพม่า แต่ราชวงศ์หมิงเกิดการแย่งชิงอำนาจภายในการเมืองภายในสับสนมาก ไม่มีกำลังไปต่อสู้กับพม่า ในปีที่ 5 แห่งรัชศกเทียนฉี (ค.ศ. 1625) มีการบันทึกว่า “ไม่มีผู้ศึกษาไปทำงานต่อในปาไป่ก๋วนอีก เมื่อมีงานแปลน้อยยังอดทนทำได้ แต่ถ้ามีหลายฉบับก็จะทำไม่ทัน จึงขอจัดการสอบเลือกผู้แปล จะได้สืบทอดการศึกษาในอาชีพนี้”(增定馆则. บรรพ 12, หน้า16-22) แสดงว่า จีนและล้านนาน่าจะยังมีการติดต่อกัน แต่เรื่องนี้ไม่ค่อยสำคัญเท่าไหร่ จึงไม่มีคนสนใจทำงานนี้ ถ้านับตั้งแต่ครั้งสุดท้ายที่ล้านนาส่งจดหมายมาถึงปีนี้ จีนไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับล้านนาอย่างทางการไป 38 ปีแล้ว

ถึงแม้ว่าในเอกสารล้านนามีเนื้อหาเกี่ยวกับจีนน้อย ก็พบการบันทึกการสู้รบระหว่างจีนสมัยหมิงและล้านนา ในตำนานพื้นเมืองน่าน เขียนว่า ก่อนสองฝ่ายสู้รบตีกัน ล้านนาจัดการป้องกันเมืองอย่างใหญ่หลวง และสู้กับกองทัพจีนโดยคั่วทรายใส่ในเสื้อเกราะของทหารราชวงศ์หมิง และฝ่ายจีนพ่ายแพ้(สรัสวดี อ๋องสกุล, 2018: 108) ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ มี

การบันทึกว่า เจ้าล้านนาต่อสู้กับ “เจ้าลุ่มฟ้า”(จักรพรรดิจีน) โดยขอความช่วยเหลือจากเทวดา จึงทำให้แม่ทัพจีนตายเพราะโดนฟ้าผ่าและกองทัพจีนสูญเสียหนัก(Liew-Herres Foon Ming , Grabowsky Volker in collaboration with Aroonrut Wichienkeeo, 2008: 59) ความน่าเชื่อถือของหลักฐานเหล่านี้ยังต้องพิจารณาอีก แต่อย่างน้อยช่วยให้ทราบว่าล้านนาให้ความสำคัญต่อการสู้รบกับจีน และได้เตรียมสู้อย่างเต็มที่

ความสัมพันธ์ในบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาในราชวงศ์หมิง ถ้าการเมืองมั่นคง ความสัมพันธ์สามารถพัฒนาอย่างราบรื่น อีกอย่างในสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 เศรษฐกิจของทั้งสองฝ่ายได้พัฒนาอย่างดี ความถี่ของการส่งบรรณาการเกือบเป็นปีละครั้ง ความสัมพันธ์พัฒนาได้อย่างใกล้ชิด แต่ด้วยการขยายอำนาจของพม่าและสยาม ล้านนาค่อยสลายลงไป สุดท้ายตกอยู่ในการปกครองของพม่า ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนล้านนาไปถึงจุดสิ้นสุด ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนายังเน้นประโยชน์ทางการเมืองและอำนาจมากกว่าด้านเศรษฐกิจการค้า

บทสรุป

จีนและล้านนาเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจไม่เท่าเทียมกัน จีนถือตัวเองเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่ และล้านนาเป็นรัฐเล็กน้อยที่อยู่ห่างไกลและเป็นพวกหมันยี้ แต่ในช่วงเริ่มต้น จีนเข้ามาโจมตีล้านนาแต่ไม่สำเร็จ ยังสูญเสียหนัก แสดงว่าล้านนาในสมัยพระญามังรายมีความเข้มแข็ง ต่อสู้กับราชวงศ์หยวนได้ แต่หลังจากนั้น จีนและล้านนาสร้างความสัมพันธ์แบบระบบบรรณาการอย่างมั่นคง ล้านนาอยู่ในฐานะหน่วยงานเซวียนเว่ยซือของจีนและต้องถวายบรรณาการให้จีน จีนจึงเปลี่ยนเป็นรัฐที่มีอำนาจเหนือกว่าล้านนาชัดเจนอย่างยิ่ง ล้านนาพยายามพึ่งพาและขอสนับสนุนจากจีน และยังถกเถียงกับจีน จีนได้รับความยกย่องในฐานะอาณาจักรยิ่งใหญ่และได้ความปลอดภัยในชายแดนกลับมา จีนปกครองล้านนาแบบไม่เข้มงวดมาก ไม่ยุ่งกับเรื่องภายในของล้านนา และยังไม่ไว้ใจล้านนาอีก เมื่อล้านนาขอช่วยเหลือจากจีน จีนก็สงสัยว่าถ้าไปช่วยจะคุ้มค่าหรือไม่ และรัฐหมันยี้ตีกัน น่าจะผิดทั้งคู่ จึงจะคุกคามให้

ทั้งสองฝ่ายอยู่ด้วยกันอย่างสงบ แต่จีนจะกำกับการถวายบรรณาการ เตือนล้านนาถวายบรรณาการตรงเวลา และปราบปรามล้านนาด้วยวิถีการปฏิเสธรับเครื่องบรรณาการ

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาเป็นความสัมพันธ์ไม่เท่าเทียมกันและมีการปรับเปลี่ยนเสมอ โดยรับอิทธิพลจากทางการเมืองและอำนาจกำลังของรัฐ ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนและล้านนาเป็นวิถีทางหนึ่งที่รักษาความปลอดภัยของประเทศได้ และมีประโยชน์จากการยอมรับต่อฐานะและอำนาจของทั้งสองฝ่าย แต่ความสัมพันธ์นี้อ่อนแอ ไม่เสถียรภาพ เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในการปกครองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความสัมพันธ์นี้จะเปลี่ยนตาม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกพร นุ่มทอง. (2020). หลักฐานล้านนาในเอกสารโบราณจีน: บันทึกเกี่ยวกับอาณาจักรสนมแปดร้อยในพงศาวดารหมาน พงศาวดารราชวงศ์หยวนพงศาวดารราชวงศ์หยวนฉบับใหม่และเจาปู่จ่งลู่. **วารสารจีนศึกษา**, 13(1), 157-227.

คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. (1995). **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ ๗๐๐ ปี**. เชียงใหม่ : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

ดวงธิดา ราเมศวร์. (2014). **จีน อารยธรรมยิ่งใหญ่แต่โบราณแห่งตะวันออก**. กรุงเทพฯ : แพรธรรม.

วินัย พงศ์ศรีเพียร คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารภาษาจีน. (1996). **ปาไป่ซีฟู่-ปาไป่ต้าเตี้ยน**. กรุงเทพฯ : รุ่งแสงการพิมพ์.

สมเกียรติ วันทะนะ. (2014). **ทฤษฎีอำนาจ**. กรุงเทพฯ : สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สรัสวดี อ๋องสกุล. (2017). **กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่**. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.

สรัสวดี อ๋องสกุล. (2018). **พื้นเมืองน่าน ฉบับวัดพระเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่ : ศูนย์

ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภาษาจีน

黄重言、余定邦. (2016). **中国古籍中有关泰国资料汇编**. 北京：北京大学出版社.

柯邵忞. (1935). **新元史**. 上海：开明书店.

陆韧. (2014). 明朝西南边疆的特殊管控与治理：“信符”与“金字红牌”制探析. **历史地理** 2014, (第 2 期). 上海：上海人民出版社.

马存兆. (2013). **大理凤仪古碑文集**. 香港: 香港科技大学华南研究中心.

明官修. (1941). **明实录**. 江苏省立国学图书馆传抄本.

宋濂. (1976). **元史**. 北京：中华书局.

唐立. (2017). 元代八百媳妇宣慰司使是否汉族. **遵义师范学院学报**. 第 19 卷 第 1 期. 遵义：遵义师范学院

杨长玉. (2011). 元代车里行政区划的设置及相关问题考论. **西南古籍研究**, 229-241. 昆明：云南大学出版社.

佚名. (1922). 招捕总录. **守山阁丛书**. 上海：博古斋.

张廷玉. (1947). **明史**. 北京：中华书局

ภาษาอังกฤษ

Liew-Herres Foon Ming , Grabowsky Volker in collaboration with Aroonrut Wichienkeeo. (2008). **Lan Na in Chinese Historiography : Sino-Tai Relations as Reflected in the Yuan and Ming Sources(13th to 17th Centuries)**. Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University.